



# БЪЛГАРСКИТЕ ПРАВЕДНИЦИ

Клуб „Памет“  
Ръководител: Соня Крънчева



*“Който спаси един-  
единствен живот,  
спасава целия свят”*

## Димо Казасов

ДимоТотев Казасов е български политик и журналист. Роден е на 17 септември 1886 г. в Трявна. Завършвагимназия в Русе през 1904 г. и право в Софийски университетпрез 1918 г. През 1906 –1910 г. учителства в Тутракан, Русе, Бургас, Кулата, с. Вонеща вода. Пише във вестник „Работническа борба“.Секретар е на Българския учителски съюз (1910 – 1917) и редактор на неговия орган в. „Съзнание“ (1914 – 1920).Между 1919 и 1920 г. е народен представител в XVIII Народно събрание. Председател е на стачния комитет по време на голямата Транспортна стачка, насилствено прекратена от правителството на Александър Стамболийски. Участва в професионалното движение на държавните и общински служители (1910 – 1920). Паралелно с това още отрано той се изявява и като журналист. Първата му публикация за подвига на Капитан дядо Никола излиза във в. „Ден“ на 3 август 1906 г., а първата му книга излиза през 1915 г. През 1913 г. основаवासиндикалното списание „Бъдеще“.

С активното участие на армията привържениците на „Звено“ извършват на 19 май 1934 г. държавен преврат и завземат властта.В началото на Втората световна война взимадейноучастие в акцията за защита на евреите от физическо изстребление. Започва да работи като член на Националния комитет на Отечествения фронтот 1943 г. Участва в поредния заговор и преврат, осъществен на 9 септември 1944 г. Получава и поредния министерски пост – министър на пропагандата (1944 – 1946). През 1946 – 1947 г. е министърнаизкуствата и информацията.Следват 3 години извън политическата сцена, а след тях той възкръсва като главен директор на издателствата, полиграфията и търговията с печатни произведения (1950 – 1953). През 1953 г. се оттегля от обществения живот и публикува няколко мемоарни книги.Умира на 28 юли 1980г. в София.

Той се обявява срещу законопроекта за защита на нацията. Лично пише изложение до Богдан Филов и до цар Борис III, в което се обявява открито в подкрепа си към евреите. На 19.05.1943 г. се обявява заедно с още 20 видни личности – бивши министри и висши офицери, против изпращането на софийските евреи в провинцията. Обявен е за праведник на 31.05.1966г.



**ДимоТотев Казасов (1886-1980г.)**

## Пловдивски митрополит Кирил

Константин Марков Константинов е роден на 3 януари 1901 г. в София. Родителите му са преселници от Албания. В периода 1914-1918 г. учи в Софийската духовна семинария, а след това в Богословския факултет към Софийския университет. Заради политическите си убеждения заминава да следва в Черновци, Украйна. През 1927 г. защитава докторат, а в периода 1928-1930 г. специализира философия в Берлин. Замонашва се още като студент. През 1938 г. е избран за главен секретар на Светия синод, в същата година е назначен и за Пловдивски митрополит. Заради надигащите се от страна на правителството антисемитски настроения митрополит Кирил пише брошура, осъждаща остро антисемитизма. Изразява своето лично неодобрение към правителството, което подкрепя расистката политика на Хитлер. Още при обсъжданията на законопроекта на Закона за защита на нацията митрополитът не остава безучастен и се изказва: „Въпросът за отношението към евреите е ясен. Ние сме християни и като архиерей на св. Българска православна църква не можем да не стоим на почвата на св. Евангелие и Христовото учение за Равноценността на всички човеци на Господа, без оглед на произход, раса и култура.” Митрополит Кирил се отличава с топлото си отношение към евреите. На 10 март, когато научава за ареста на евреите в Пловдив, веднага взема мерки, за да ги освободи. Сарина Молхо си спомня, че на този ден митрополит Кирил се отправя към мястото, където са събрани евреите и ги уверява: „Аз няма да позволя никой от вас да напусне Пловдив. Където отивате вие, там отивам и аз!“ Митрополитът не само остава с евреите, но и пише телеграма до цар Борис III: „До Негово Величество цар Борис III, Двореца, София: Ваше Величество, В име Божие, усърдно моля за милост към евреите!” Това не е единственото, което прави. Казва, че ще започне акция на гражданско неподчинение, включително и лично, като легне върху ж.п.линията пред влаковете за депортиране, ако планираната операция се извърши. Благодарение на тази негова смела постъпка 9 000 пловдивски евреи са свалени от влаковете и са спасени. През 1962 г. Кирил, вече патриарх на Българската православна църква, посещава Израел и заявява: „Ние не бихме имали смелостта да настояваме за отмяна на антиеврейското законодателство, без подкрепата на българския народ зад гърба ни.” На 11 ноември 2001 година Световният мемориален център на Холокоста Яд Вашем в Йерусалим присъжда на митрополит Кирил титлата „Праведник на света”.



**Митрополит Кирил Български**

## Владимир Куртев

Владимир Куртев е роден през 1888 г. в Плевен в семейството на бесарабския българин от Болград Спиридон Куртев. В средното училище учител по физика на Куртев е Иван Гарванов, който в 1905 г. в VII клас го привлича във ВМОРО. През 1906 г. става четник при Добри Даскалов, а през 1907 г. в четата на Антон Чеха в Тиквеш. През 1907 г. се записва да учи история и география в Софийския университет, но прекъсва учението си, за да взема участие в четнически акции на ВМОРО. Участва в четите на Симеон Клинчарски и Дончо Лазаров. Ранен е в ръката и се прибира в България на лечение. Влиза отново в Македония с четата на Михаил Чаков през есента на 1911 г. В началото на Балканската война в 1912г. с четата на Георги Занкови Михаил Чаков Куртев участва в освобождаването на Банско и Сяр. По-късно служи в нестроевата рота на 11 -та Серска дружина и е награден с орден "За храброст" III степен и орден „Св.Александър“ VI степен. През 1914 г. завършва университета.

През Първата световна война служи в 1-ва пехотна Софийска дивизия и с нея участва в Тутраканската битка и превземането на Букурещ в края на 1916г. Награден е с орден "За храброст" I степен и е произведен в чин "подпоручик". Прехвърлен е на Солунския фронт в Македония, където участва в боевете при Добро поле.

След войната Владимир Куртев се установява в Кюстендил, където работи като преподавател и директор на мъжката гимназия „Марин Дринов“. Същевременно участва в дейността на възстановената от Тодор Александров ВМРО. През 1925 г. Вл. Куртев е в кочанската чета на Евтим Полски, която води няколко сражения със сърбите. През 1927 г. Вл. Куртев е назначен от ЦК на ВМРО за пограничен пунктов началник в Кюстендил. На VIII конгрес на ВМРО, през април 1932 г. той е избран за член на ЦК, заедно с Иван Михайлов и Георги Настев.

Владимир Куртев е един от ръководителите на стопанската политика на ВМРО в Горноджумайско и Петричко. След Деветнадесетомайския преврат в 1934 г. Вл. Куртев е арестуван и интерниран. Излиза от затвора въз основа на амнистия през юни 1940 г. и се завръща в Кюстендил.

Владимир Куртев участва в кюстендилската делегация, която на 8 март 1943 г. поставя началото на акцията по спасяването на българските евреи. Освен него в състава на делегацията, влизат още народният представител Петър Михалев, адвокатът Иван Момчилов и търговецът Асен Суичмезов.

След преврата на 9 септември 1944 г. Владимир Куртев се укрива при приятели евреи в Кюстендил, а след това в София. Противник е на “македонизацията“ на Пиринския край – официалната политика на БКП в периода 1944-1948г.

На 8 юни 1946 г., при заповяданата от Сталин акция на комунистическото МВР срещу дейците на ВМРО, Владимир Куртев е арестуван и убит без присъда от комунистите, набеден за „фашист, михайловист и великобългарски националист“ – престъпни деяния според комунистическата идеология.

Заради участието си в спасяването на българските евреи, на 6 март 1997 г. е удостоен посмъртно с орден “Стара планина“, а на 5 май 2010 г. с Решение на комисията към Държавния израелски институт „Яд Вашем“ е провъзгласен за „Праведник на света“. Това е 20-ият българин от 22 600 човека в Европа, получили званието.





## **Анна Сърчаджиева**

Родена е през 1914 г. в семейството на юриста и политик от еврейски произход Йосиф Фаденхехт. В периода 1941 – 1944 г., заедно със съпруга си Стефан Сърчаджиев, живее в Скопие, който по това време е режисьор в Скопския народен театър. На 10 март Анна Дамянова Попстефанова приютава еврейското семейство Карио в своя апартамент, където ги укрива за няколко дни. След това Анна Попстефанова търси нова квартира за еврейското семейство. Тогава Анна Сърчаджиева се съгласява да приюти евреите за няколко дни в жилището си в центъра на града, въпреки че германски войници са нахлували вече в къщата. Къщата е триетажна, близо до театъра в Скопие – живеят в апартамент на последния етаж, с вход към двора. Четири дни след тази случка, Анна Попстефанова и съпругът ѝ донасят карта, на която е отбелязано разположението на българските и германските войници по албанската граница. Късно същата вечер, семейство Карио са транспортирани до Албания с конски впряг, а от там – в Америка. Семейство Попстефанови ги следват през целия път, за да се уверят, че ще пристигнат успешно. Анна Сърчаджиева е майка на актьорите Йосиф и Богдан Сърчаджиеви и художника Николай Сърчаджиев. На 7 юни 1983 г. израелската комисия към Държавния институт „Яд Вашем“ я провъзгласява за „Праведник на света“. Умира през 2007 г.



## Михаил Георгиев Михайлов

Роден е на 28 юни 1891 година в София, в семейството на бежанци от Битолско, Македония. Участва като запасен редник от I пехотен Софийски полк в Балканската война(1912-1913) и в Междусъюзническата война на гръцкия фронт, където е ранен. След войните започва да учи финанси в Брюксел, но се завръща в България, за да участва с I полк и в Първата световна война (1915-1918). Отличен е с медали за участието във войните.

Приема идеите на Българския земеделски народен съюз, покрай приятелството си със земеделския лидер Г. М. Димитров. В 1941 година е осъден задочно на 15 година на земеделското дело № 634 заедно с Г. М. Димитров и други. Михайлов успява да избяга в Букурещ при сестра си.

Михайлов остава със семейството си в Букурещ до Деветосептемврийския преврат в 1944 година. Новото правителството на Отечествения фронт го кани да се върне в България, за да получи акредитивни писма за посланик в Букурещ, но при завръщането си през октомври е арестуван и въдворен в Трудово-възпитателно общежитие „Заград“, където остава до изборите за Велико народно събрание в 1946 година.

Живее в селата около София, тъй като му е забранено да се установява в града. Работи като пазач в склад за въглища в Панчарево. Умира в 1969 година,

Между приятелите му има много евреи. Когато през 1942 г. приятелите му се изпратени в трудови лагери, той успява да се промъкне и да им осигури храна, лекарства и дрехи. През същата година помага на Давид Йозеф Азисов и баща му да бъдат освободени от затвора. По време на изселването на софийските евреи през май 1943 г. Михаил Михайлов съхранява имуществото на много приятели. Той често ги посещава и безвъзмездно им носи храна и медикаменти, защото вярва в състраданието към ближния.

Удостоен е със званието праведник на 02.02.1971 г. в Михайлов

## Д-р Атанас Костов

Д-р Атанас Костов е роден през 1900 г. в Ресен, Македония. След Илинденско-Преображенското въстание и последвалите зверства, семейството се премества в София през 1903 г. Атанас Костов завършва медицина в Грац (Австрия). Връща се в България и започва да практикува професията си в провинцията. През 1934 г. се жени за Иванка Мерджанова, с която имат две деца.

През 1941 г. по време на Втората световна война д-р Костов е мобилизиран и изпратен в Скопие, Македония, която става част от новите български административни територии. Там той се заема с организацията на медицинското обслужване. Между лекарите и фармацевтите, които среща в Скопие, има и много евреи, които са жертва на антиеврейското законодателство, прокарано в ново присъединените територии Тракия и Македония.

Личната позиция на д-р Костов е категорично против антиеврейските и дискриминационни политики спрямо евреите. Той се противопоставя на тази дискриминация и предлага на успява да уреди на еврейските си колеги работа в малки и отдалечени места.

След подписването на споразумението за депортация на евреите от Белев, комисар по еврейските въпроси и Теодор Данекер, представител на Айхман в България, през февруари и март 1943 година българската полиция събира над 7000 евреи в складовете на тютюневата фабрика „Монопол” в Скопие, за да ги депортира в лагерите на смъртта. Д-р Костов успява да освободи приятели и техните семейства — общо 58 евреи. Пише настойчиво на българските държавни служители и предупреждава, че ще се разпространят епидемии, ако еврейските медицински специалисти бъдат депортирани. След получаване на отрицателни отговори от директора на полицията в Скопие и от министерствата на вътрешните работи и здравеопазването, д-р Костов лично отива до София, за да направи всичко възможно да подsigури свободата на колегите си. За целта той заплашва, че ще напусне поста си. Молбата му е удовлетворена и от София изпращат заповед за освобождаване на евреите – лекари и фармацевти.

След няколко дни Берлин съобщава на германския консул в Скопие за реда за освобождаване на евреите лекари и фармацевти от лагера. Но евреите не се съгласяват да напуснат без семействата си. Д-р Костов взима присърце това искане и подновява усилията си да го осъществи. След няколко дни той най-накрая получава разрешение от българското правителство и евреите са спасени. След края на войната и при новия режим

всички спасени се застъпват и помагат на своя спасител чак до смъртта му през 1961 година.

На 14 април 2002 година Световният мемориален център на Холокоста ЯД ВАШЕМ в Йерусалим присъжда на д-р Атанас Костов титлата „Праведник на света“.

## **Спиро Данков**

Роден е през 1919 г. Живее в квартал Ючбунар в София по време на Втората световна война. По време на гоненията на евреи, той осигурява на нуждаещи се семейства храна и средства. Посещава често своя приятел Мико Офер, след като е арестуван и изпратен в концентрационния лагер Сомовит през май 1943 г. Носи му храна и писма от неговото семейство и приятели. Данков превежда изгонените от София евреи през границата с Румъния, където продължават към израелските земи. След войната отново рискува живота си, за да заведе своите приятели до Палестина. В последствие е арестуван и е изпратен в затвор за 7 месеца. На 5 януари 1971 г. израелската комисия към Държавния институт „Яд Вашем“ го провъзгласява за „Праведник на света“. През 1979 г. Данков се установява в Израел, където негови приятели искат от властите да получи гражданство. Умира през 1996 г. в ТелАвив, Израел.

## **Вера Ичкова-Пасева**

През 1942 г. укрива семейния си приятел Яков Леви, който търговец от еврейски произход в София, изпратен в трудов лагер и синът му – 7-годишният Нисим. Успява да осигури фалшив документина Яков, който не напуска апартамента ѝ с месеци наред. Представя Нисим за свой племенник, за да може да излезе навън в това време.

В края на 1943 г., по време на въздушните бомбардировки над София, тримата се евакуират в село Пещера. Яков и Нисим напускат България през 1949 г. и се установяват в Израел, но продължават да поддържат връзка с Вера. Тя се омъжва, но няма деца, затова винаги счита Нисим за свой син. Неприема възнаграждения за своята помощ. На 4 март 1987 г. израелската комисия към Държавния институт „Яд Вашем“ я провъзгласява за „Праведник на света“.

## **Рубин Димитров - Бико**

Рубин Асен Димитров, познат още като Бичко, е български общественик, участник в акцията по спасяването на българските евреи. Роден е на 30 септември 1915 г.

На 24 май 1943 г., след слухове за депортация, много софийски евреи се събират на протест пред царския дворец в София. За да бъде спряна демонстрацията е изпратена полиция. Виждайки това, Рубин Димитров предлага на около 20 от евреите да се скрият в пекарната, собственост на баба му в квартал Ючбунар, докато напрежението утихне. Рубин Димитров помага с каквото може на много от жените, чиито мъже са арестувани и отведени в концлагера Сомовит. След като е видян да прегръща освободен евреин, е арестуван и разпитван, също така и подложен на физическо насилие. Вследствие на нанесения му побой, зрението му се поврежда. Въпреки всичко продължава да помага с храна, дрехи и осъществява преноса на писма на евреи от различни трудови лагери. След Втората световна война продължава да поддържа връзка със спасените от него, свои приятели. Гостува на Съюза на имигрантите от България в Израел, където желаят да го лекуват в една от местните болници. Той остава в Израел. На 16 юли 1963 г. израелската комисия към Държавния институт „Яд Вашем“ го провъзгласява за „Праведник на света“. Умира на 5 януари 1995 г.

## **Станка Стойчева**

Родена е в Панагюрище. Произхожда от заможен и образован български род. На 30-годишна възраст съпругът ѝ умира и тя, заедно с двете си деца, се мести в дома на родителите си. През 1943 г., евреи, изселени от София пристигат в Търговище. Родителите на Станка приемат в дома си семейството на Лако Нисим Ефраим. Едно от децата – Лея е бременна, но тъй като живее нелегално няма как да получи медицинска помощ по време на раждането. Лея е принудена да роди в хамбара дете на име Меди, благодарение на Станка и нейните умения, детето се ражда живо. Станка Стойчева и майка ѝ помагат на още много еврейски жени без да се интересуват от религията и етноса им. Умира през 1964 г. На 19 януари 2005 г. израелската комисия към Държавния институт „Яд Вашем“ я провъзгласява за „Праведник на света“

## **Петър Михалев**

Петър Георгиев Михалев е български политически и общественец, участник в акцията за спасяване на българските евреи през 1943 г. Роден е в Кюстендил на 4 май 1899 г. Завършва Юридическия факултет на Софийския университет (1921). Работи като мировисъдия в с. Трекляно и в Ботевград (1921-1926) и в Кюстендил (1926-1929). Адвокат в гр. София (1933-1944). Околийски управител в Кюстендил по време на управлението на „Звено“ (1934). Народен представител в XXV Обикновено Народно събрание (1940-1944). Участва в кюстендилската делегация, която на 8 март 1943 г. поставя началото на акцията за спасяване на българските евреи. Освен него в състав на делегацията, влизат още адвокат Иван Момчилов, търговеца Асен Суичмезов и учителя Владимир Куртев. През 1973 г. израелската комисия към Държавния институт „Яд Вашем“ го провъзгласява за „Праведник на света“. Удостоен със званието „почетен гражданин на Кюстендил“ през 1997 г.

## **Иван Момчилов**

Иван Момчилов е роден през 1818 г. в град Елена. Името му е популярно от времето на Възраждането – заради особените си заслуги като учител, книжовник и участник в църковно-народното движение.

Иван учи най-напред в родния си град, а после – гръцки в Търново. Там, на едно тържество, прочита текстове не на гръцки, а на старобългарски, с което си навлича гнева на властващото гръцко духовенство и е изгонен от града. Връща се в Елена, след което заминава за Атинската гимназия и изучава, покрай редовните предмети, и латински и немски език, както и класическа литература.

Иван Момчилов за времето, в което е живял, се отличава с огромни познания и разностранни интереси. Усвоил е всевъзможни методи на обучение и с всички свои умения и поглед върху образователната система – дава принос си за развитието на българското образование. През 1848 г. той, заедно с друг учител – Никола Михайловски, създават прочутото класно училище – Даскалоливницата. Това на практика е първото

висше учебно заведение в предосвобожденска България и ако разчетете името, то означава място, на което се изливат даскали. Тоест учат там за учители – според новите педагогически възгледи на двамата основатели. Училището Става изключително популярно за времето си, а в него пристигат да учат много любознателни българи. А сред тях са Добри Чинтулов, Добри Войников, Драган Цанков и Петко Рачов Славейков, който кръщава училището точно така – Даскалоливница.

Ако попаднете в центъра на град Елена, можете да надникнете в този съхранен възрожденски дом, където Иван Момчилов въвежда обучението да бъде на новобългарски език, вместо на трудноразбираемия църковно-славянски. Негова е и заслугата гимнастиката да стане учебен предмет. Нещо повече – от тогава датира използването на звънец, който да възвестява началото и края на учебния час. Установява и дежурство на учиниците, както и екскурзии с учебна цел.

Иван Момчилов има тази заслуга – заедно с възпитанието в патриотизъм, в хигиенни навици, в спортуване за здраве. Написал е „Съвети за пазене на здравето“, които били окачени на таблици по стените в Горнооряховското училище.

Когато напуска учителската си дейност Иван Момчилов се занимава с преработване на създадените от него учебници и помагала, издава 15 от тях, а едно от най-популярните е „Писменица на славянския език“. Занимава се и с правописа на българския език, автор, съставител и преводач е и на множество буквари, читанки, учебници и учебни помагала.

## **Васил Иванов**

Васили Иванович Иванов е роден е на 13 януари 1896 година. Той е българин по произход, но живее в Одеса. През 1930 г. се оженва за Сара Теплич, еврейска вдовица. Дъщерите ѝ от първия брак – Жения, Шейва и Фира са тинейджърки и са привързани към втория си баща. Наричат го „татко“. През 1932 г. им се ражда дъщеря — Ала. Три години по-късно ги сполетява нещастие – 11-годишната Фира е убита при инцидент. Сара се разболява от мъка, губи работата си, изпада в депресия. Грижата да семейството изцяло пада на плещите на Васили.

В навечерието на войната между СССР и нацистка Германия по-големите дъщери на Сара вече са женени. Жения има двама малки сина, а Шейва е бременна с първото си дете. Васили и семейството му все още живеят в Одеса, в помещения на фабриката, където Васили работи като мениджър производство. Той е отговорен за активите на завода и по тази причина не може да евакуира семейството си на изток във времето.

Германските и румънските войски влизат в Одеса на 16 октомври 1941 г. На 21 октомври Жения, съпругът ѝ и бебето Марик са изведени и конвоирани, заедно с други евреи, по посока на пристанището. Там са убити в складовете. Случило се е по-големият, двегодишен син на Жения да е при баба си в този момент и по този начин е оцелял от клането.

В опит да спаси семейството си Васили се премества в дома на сестра си Надя. През следващите 6 месеца той полага огромни усилия за прикриване на Сара, Шейва, Алла, Фима и новородената Дина, дъщеря на Шейва. Когато вече е възможно да остане при Надя, Василий прехвърля Шейва и бебето ѝ в село Кубанка, където братовчед му Фьодор Серяк ги посреща. За останалите открива празна къща в село Протопоповка, която ремонтира и обновява. Те водят там спокоен живот няколко месеца, докато един ден се появяват румънски жандармеристи. Хващат Сара и започват да я бият. Васили се втурва да защити съпругата си от побоя.

Малко след това семейството бяга обратно в Одеса. До април 1944 г. Васили и неговите роднини крият Сара и децата с риск за живота си. След края на войната спасителят приема Фима, който е останал сирак, както и Дина, дъщеря на Шейва. Преживяното оказва влияние върху здравето на Сара и тя умира рано — през 50-те години. Васили Иванов умира през 1973 год. в Одеса.

На 17 юни 2007 г. Световният мемориален център на Холокоста ЯД ВАШЕМ присъжда на Васили Иванович Иванов титлата „Праведник на света“

## **Софийски митрополит Стефан**

Екзарх Стефан (в света Стоян Попгеоргиев Шоков) е роден на 07.09.1878 г. в с. Широка лъка, Девинско. Начално образование получава в родното си село, а прогимназиално в с. Оряхово. През 1893 г. е приет в Самоковското богословско училище, което завършва през 1896 г. Още същата есен започва работа като начален учител в родното си село и в с. Солища, Девинско. През 1900 г. с препоръките на Брегалнишкия епископ Антим (по-късно Великотърновски митрополит) следва в Киевската духовна академия. След завръщането си в България постъпва през 1904 г. като преподавател по философия, българска история и вероучение в Пловдивската мъжка гимназия. В това време следва и през 1906 г. завършва задочно и Школата за запасни офицери в Княжево с чин подпоручик. Екзарх Йосиф го повиква в Цариград, където става учител в Цариградската



духовна семинария (1907 г. - 1910 г.). През октомври 1910 г. в българския храм „Св. Стефан” е постриган в монашество с името Стефан от екзарх Йосиф I. По-късно е ръкоположен в йеродяконски чин от Охридския митрополит Борис и Струмишкия митрополит Герасим, а на 19 октомври е ръкоположен за йеромонах и е назначен за протосингел на екзархията. На 08.09.1911 г. е възведен в архимандритско достойнство от Българския екзарх Йосиф I, като заедно с протосингелската си длъжност става и личен секретар на екзарха. През есента на 1913 г. архим. Стефан е назначен за протосингел на Св. Синод в София. От м. септември 1915 г. до края на 1919 г. следва философия, първоначално в Женевския университет, където слуша и лекции по омилетика, а после продължава във Фрибургския университет, Швейцария, и се дипломира с научната степен „д-р по философия”. След завръщането си в България в края на 1919 г. отново поема длъжността протосингел на Св. Синод. На 20.03.1921 г. в столичния катедрален храм „Св. Неделя” е хиротонисан в епископски сан с титлата „Маркианополски”. На 26.03.1922 г. епископ Стефан е избран, а на 2 април с. г. е и канонически утвърден за Софийски митрополит. В периода от 15.10.1944 г. до 21.01.1945 г. е заместник-председател на Св. Синод. За избирането на нов екзарх, който да заеме вдовстващия в продължение на тридесет години български екзархийски престол на 21.01.1945 г. в гр. София се свиква Екзархийски събор. На него за трети Български екзарх е избран Софийският митрополит Стефан. Месец след този избор Цариградският патриарх Вениамин II отменя наложената на 16 септември 1872 г. схизма над Българската православна църква. През септември 1948 г. екзарх Стефан е принуден да подаде оставката си и тя е приета от Св. Синод. В края на 1948 г. той е изселен в с. Баня, Карловско, където живее до смъртта си. Представя се в Господа на 14.05.1957 г. в гр. Пловдив. Погребан е в съборния храм „Успение Богородично” на Бачковската св. обител.



## Надежда Василева

Надежда Светославова Василева е българска медицинска сестра и общественичка, участничка в акцията по спасяването на българските евреи.

Родена е на 6 август 1891 г. в Никопол и е израсла като сирак сред еврейски семейства, които я приемат като приятел. През 1942 г., под командването на Александър Белев, започва усилено преследването на евреите и пращането им в концентрационни лагери. Евреите от Тракия са изпращани във временни лагери и след това – депортирани. В Лом евреите, затворени във вагони, трябва да чакат три дни, докато не бъдат депортирани. Надежда, която работи като медицинска сестра в Лом се шокира, когато чува викове на български, турски и латински език: „Няма ли един човек който поне да ни даде вода!“. Тя веднага им занесла вода и храна. Когато жандармерията я предупреждава да спре тя извикала: „Ако искате убийте ме, но поне ми дайте да дам капка вода на тези хора!“. Благодарение на полицейския директор тя не е арестувана и с помощта на евреите от Лом получава разрешение да разнася храна на евреите. Когато влиза във вагоните изпада в ужас – един стар мъж лежи мъртъв на пода, докато жена ражда. Три български еврейки Луиза, Малца и Естер успяват да стигнат до Надежда, прегръщат я и с плач ѝ казват: „Твоето име ще бъде изписано със златни букви в еврейската история!“. Повече от 4000 евреи са транспортирани до Виена и оттам пратени в концентрационните лагери. На 18 декември 2001 г. израелската комисия към Държавния институт „Яд Вашем“ я провъзгласява за „Праведник на света“.



## **Младен Иванов**

Младен Иванов е български общественик, участник в акцията по спасяването на българските евреи.

Роден е на 22 януари 1923 г. Познат е като „Защитникът на гетото“. Домът му винаги е отворен за евреите. Много хора намират временен подслон в него. Често защитава лично евреите от атаки и се грижи за тези, които са избягали от трудовите лагери. Изготвя фалшиви лични документи и поддържа връзка с тези, които се крият. През 1943 г. е арестуван и изправен пред военен съд заради фалшифицирането на документи, даващи възможност на евреите да живеят в София. След войната, Иванов се жени за еврейка и емигрират в Израел. На 11 февруари 1991 г. израелската комисия към Държавния институт „Яд Вашем“ го провъзгласява за „Праведник на света“. Умира на 6 март 2012 г.

## **Анна Попстефанова**

Анна Попстефанова е театрална актриса. Живее със съпруга си Стефан, който е областен полицейски управител на полицията в Скопие. В първите дни на март 1943 г. еврейската общност в Скопие е била уведомена, че всички евреи трябва да се съберат на гарата на 11 март. Попстефанови, които са били познати със семейство Карио – Мони и Рашел и техните деца Рахамин, на 12 е Рина, на 5 години, ги предупреждава да не отиват на гарата, а те ще търсят начин да им помогнат да избягат.

Най-напред намират място за петгодишната дъщеря Рина – при една македонка жена, но тя връща детето няколко дни по-късно.

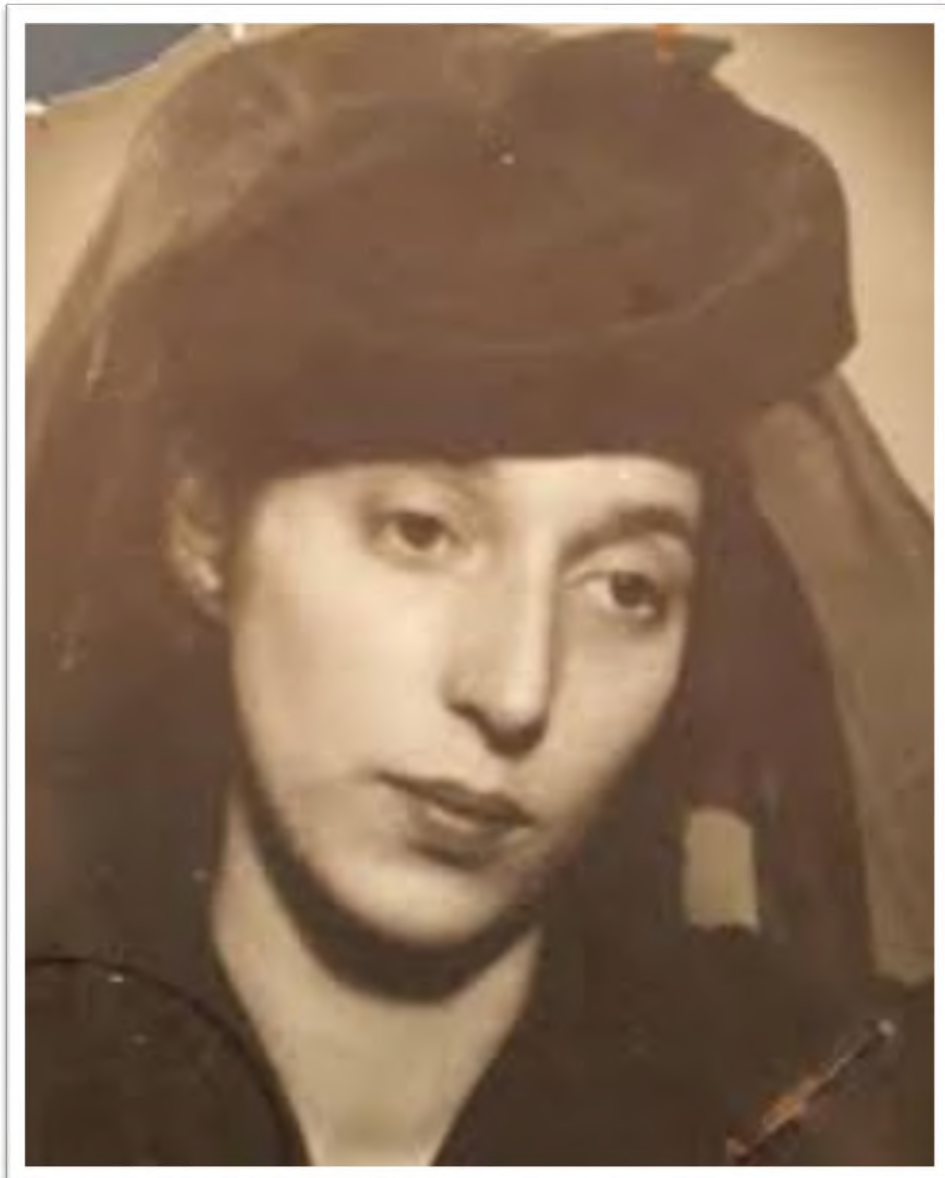
Мони планира да избяга в Албания и се снабдява с фалшиви документи, но не успява да измисли начин да достигне до албанската граница със семейството си. Затова решава цялото семейство да остане заедно и всички да отидат на гарата, както изисква заповедта.

На 10 март Попстефанова отива до дома на Карио с адютанта на съпруга си и отвежда семейството в своя апартамент, където го крие в продължение на няколко дни. След това им намира ново убежище – при Анна Сърчаджиева в апартамент в центъра на града.

Въпреки, че в къщата живеят германци, Сърчаджиева се съгласява временно да подслони семейството. Четири дни по-късно Попстефанова и съпругът ѝ успяват да намерят карта, на която са отбелязани германските и българските охранителни постове по границата с Албания и я предават на семейство Карио. Късто през нощта еврейското семейство е превозено до Албания. Командирът на полицията със съпругата си и верният адютант ги следват по пътя до границата, за да се уверят, че всичко е наред.

През 1944 година, веднага след 9 септември, Стефан Попстефанов е екзекутиран. По-късно Анна се омъжва повторно.

На 21 април 1983 г. Световният мемориален център на Холокоста ЯД ВАШЕМ в Йерусалим присъжда на Анна Георгиева Дамянова-Попстефанова титлата „Праведник на света“.



## Димитър Пешев

Димитър Йосифов Пешев е български политик, известен със своята роля за спасяването на българските евреи.

Той е почетен гражданин на Израел, а през 1997 г. получава посмъртно най-високия български орден „Стара планина“. Удостоен е със званието „почетен гражданин на Кюстендил“ през 1997 г.

Пешев е роден в Кюстендил на 13/25 юни 1894 г. През 1915 г. започва да учи право в Софийския университет „Свети Климент Охридски“. Прекъсва образованието си, за да участва в Първата световна война. След войната завършва университета.

Работи като съдия в Пловдив и София, по-късно като прокурор, а от 1932 г. е адвокат. По онова време е член на управителните съвети на Българския туристически съюз и на банка „Български кредит“, основана през 1934 г.

През 1935 г. Димитър Пешев става министър на правосъдието в първия кабинет на Георги Кьосеиванов (1935 – 1936 г.). На този пост той разработва предложение за въвеждане на граждански брак, което остава неутвърдено. През 1938 г. е избран за подпредседател на XXIV Обикновено Народно събрание, първото след Деветнадесетомайския преврат. Работи като съдия в Пловдив и София, по-късно като прокурор, а от 1932 г. е адвокат. По онова време е член на управителните съвети на Българския туристически съюз и на банка „Български кредит“, основана през 1934 г. От 1940 г. отново е подпредседател на XXV Обикновено Народно събрание. Гласува за приемането на антисемитския Закон за защита на нацията и лично председателства заседанието, с което е приет на 19 ноември на 1940 г. След подписването на Споразумението Белев-Данекер научава от делегация на свои съграждани от Кюстендил, че съгласно подписаната тайна спогодба с Третия Райх близо 50 хиляди евреи от старите предели на България ще бъдат депортирани в Германия във връзка с т.нар. „Окончателно решение на еврейския въпрос“ (8 март 1943 г.). Кюстендилската делегация е съставена от депутата Петър Михалев, търговеца Асен Суичмезов, учителя Владимир Куртев и адвоката Иван Момчилов. На 17 март Пешев инициира остро протестно писмо до министър-председателя Богдан Филев против депортацията, което е подписано от общо 43 народни представители. Заради това на 26 март е свален от поста си, но безпрецедентният факт, че парламентът дискутира тайните планове за депортацията на българските евреи, допринася за тяхното осуетяване. Въпреки

приноса на Димитър Пешев през 1945 г. Народният съд го осъжда на 15 години затвор „за фашистка дейност и антисемитизъм“. След застъпничеството на евреи, имащи влияние в правителството, доминирано от Българската комунистическа партия, е освободен след 13 месеца.

Умира на 20 февруари 1973 г. в град София.



## **Асен Суичмезов**

Асен Суичмезов е роден през 1899 г. Той е търговец е обществен деец. Семейството му живее в Кюстендил, в близост до еврейския квартал и още от дете има близки приятели – евреи. По-късно освен търговски отношения с местните евреи, той продължава да е близък приятел с тях. Затова когато до него пристига мълвата, че се подготвя депортация на българските, и в частност кюстендилските евреи, той, заедно с още трима свои съграждани, са в делегацията, изпратена в София за среща с подпредседателя на XXV ОНС Димитър Пешев, чиято цел е да се изисква отмяна на заповедта за депортация. Удостоен със званието праведник на 10.01.1973 г.

## **Павел Герджиков**

Павел Герджиков е роден през 1906 г. в Шумен. По-късно семейството се премества да живее в София. След като завършва I мъжка гимназия през 1920 г., той се записва да учи медицина в Софийски университет, като завършва през 1932 г. с две специализации. След това заминава да специализира в Берлин. След специализацията се завръща в София и кариерата му започва да се развива с бързи темпове. Благодарение на това, че е лекар на Александър Белев – комисар по еврейските въпроси, той използва различни хитрости, с които успява да спаси познати и непознати за него евреи. Неговата първа съпруга Ерика Леви си спомня, че той е укривал нея и семейството и в частния кабинет на ул.“Бенковска“. Семейството се укрива там в продължение на година и половина в тайно помещение зад специално изградена преградна стена. През цялото време той се грижи за тях и дори успява да им осигури фалшиви документи. Ерика Леви дори разкрива, че когато през България започнали да преминават вагоните с тракийски и македонски евреи, д-р Герджиков отива с болничната камионетка на мястото, където е планирано влаковете да спрат. Под предлог, че ще раздава лекарства и ще преглажда за тиф, той успява да свали пет деца от влаковете и да ги спаси. Обявен е за праведник на 29.01.1980 г





НАД КНИГАТА СЕ  
ПОТРУДИХА:

# Хаклас, Профил Чужди езици

Антонио Зохов  
Борисвала Кутларска  
Владимира Терзиева  
Гергана Тренчева  
Елена Рачева  
Данислава Крънчева  
Даниел Мицин  
Ина Кушлева  
Иван Кузманов  
Иван Елчинов  
Карина Захова  
Красимира Бельова  
Кристиан Сланчев  
Катя Цеклеова  
Мартин Дурев  
Мартин Мандаров  
Мартин Митов  
Петя Пумпалова  
Румен Пулин  
Райна Петрова  
Стефани Парева  
Теодора Тодорова  
Христо Чобанов  
Хюсеин Тупев  
Ясмин Бунцева

## „Тайният дневник“

Борислава Кутларска

Чувствам се невероятно. Когато си спомня онзи красив февруарски ден, се изпълвам с емоции на радост, тъга и състрадание едновременно. Никога няма да забравя онази топла усмивка, онази добра душа, която с радост прие да ми разкаже нейната история. Отидох в топлият ѝ спретнат дом. Посрещна ме с чаша чай и прясно изпечени бисквити. Настанихме се удобно, а тя- Госпожа Анна Фаденхехт- Сърчаджиева се потопи в разказа си. Никога не бях слушала толкова увлекателен глас... Намирах се в приказка... Не знам дали това беше от онези красивите приказки с щастлив край или от онези тъжните, страшни приказки, в които главните герои изпитват много и различни чувства...

Госпожа Сърчаджиева извади малка чудновата тетрадка. Отвори я, а на първата страница имаше снимка на едно усмихнато, симпатично момиче.

„Годината е 1924, а това съм аз- Анна Фаденхехт. Десет годишно, безгрижно дете. Спомням си, че бях много любопитна. Любимото ми занимание беше да ровя по чекмеджетата на майка ми Бонка. Боже, какви неща намирах там! И така до един слънчев следобед, в който открих красив тефтер в нощното шкафче на мама. Не се съдържах да не го отворя. Вътре старателно беше описан всеки ден от нейния живот. В него като специални дни бяха отбелязани сватбата им с татко Йосиф, раждането ми, първата ми стъпка, първият път, в който съм казала „мама“ и други. Бяхме щастливо семейство, въпреки че баща ми често отсъстваше- той беше адвокат. В този ден реших, че искам и аз да имам красив бележник като този на мама. Взех една нова тетрадка и я надписах „Таен дневник на Анна“. Дълго време се чудих какво да напиша. Нямах брак, нямах дете. Имах само няколко приятелчета, с които си играехме пред блока и една кукла. Дойде ми идеята, че куклата ще бъде мое дете, приятелите ми мое семейство. Не изпусках и ден, в който да не напиша поне изречение в него. Не помня кога точно, но бях някъде на 14 когато спрях да пиша в този дневник, но той беше внимателно прибран в една кутия.

Минаха години. И аз като татко завърших право, но по онова време не беше прието жените да имат толкова сериозни професии. Тогава срещнах Стефан. Красив, млад, интелигентен мъж, който бе учил театралознание във Франция. Влюбих се в него и не след дълго време решихме да сключим брак. Ето ме- госпожа Анна Сърчаджиева.

През 30-те години Стефан основа левичарския театър „Опитен театър“, заедно с неговия добър приятел Гриша Островски. Успяха да въведат новите западноевропейски тенденции в сферата на изкуството. Толкова много се гордеех с него!

И така през 1943г. се преместихме да живеем в Скопие задно с майка ми, защото Стефан беше режисьор в театъра там. По това време вече бях майка на две прекрасни деца- Богдан на 3год и Николай на 1год. Живеехме в триетажна къща близо до театъра.

Знаехме, че през нашите земи минават много влакове претъпкани с евреи, които пускаха на гарата в града и укриваха по къщите на хората.

И от тук започва нашата история със семейство Карио. Първоначално то беше приютено от наша приятелка- Анна Дамянова. Мъжът ѝ Стефан Попстефанов, който беше областен полицейски управител на Скопие ги беше предупредил да не ходят на гарата на 10март, когато събираха всички евреи и ги бе прибрал в дома си. Няколко дни по-късно Мони и Рашел заедно с двете си дечица дойдоха в къщи. Баба Бонка категорично бе решила, че ще ги приютим, а аз я подкрепях безусловно. Много добре си спомням как съпругът ми се страхуваше от това, било опасно. В къщата живееха и по-големите му братя, а на първият етаж беше разположено германското комендантство. Но нищо не можеше да ме разколебае.

Въведохме семейство Корио вечерта докато хората спяха. Казах на прислужницата ни да си тръгне, че чакаме гости от София, та да се видим спокойно. Настанихме ги в задната стая, а на вратата сложихме дюшек, за да не може да се чува плача на малките деца.

Излизаше единствено бащата, рано сутрин, преди да са дошли германците на работа и да го усетят. Баба Бонка пое цялото домакинство- ходеше на пазар, готвеше.

Времето беше такова, че не можеше да се довериш на никого. Страхувахме се. Тогава се сетих за моя таен дневник. Все още го пазах. Терзаеха ме много въпроси и реших да ги запиша там. Извадих кутията и започнах да пиша като внимавах някой да не го намери. Все се чудех „С какво тези хора са го заслужили?“, „Какво е различното между нас и тях?“ , „Опасно ли беше?“, „Застрашавах ли живота на семейството и близките си?“ задавах въпроси, на които никой не можеше да ми отговори. Съжалявах ги. Страдах заедно с тях. Не можех да си представя да съм на тяхно място. Та те бяха обикновени хора, които живееха простичко и мирно. Не бяха претенциозни. Бяха готови на всичко, за да опазят тях и най-скъпото им- децата. Те бяха едни от най-добрите хора, които съм познавала. Всичко това ме измъчваше. Този така скъп дневник беше одушник на моята душа. Той беше най- добрият и верен приятел. И още го пазя. В същата кутия, на същото място. Когато ми е тъжно и тежко го взимам и написвам няколко реда, да ми олекне.

След десетина дни Анна Дамянова бе намерила конен впряг, качиха Карио на каретата и им помогнаха да минат границата с Албания. От там те избягали за Америка. Спасихме ги с общи усилия! Радвам се за тях. Те го заслужаваха.

Ето ме- години след срещата ни с това чудно семейство. По тяхно предложение дори бях удостоена със знанието „Праведник на народите на света“. Колкото те са благодарни на мен и семейство ми, толкова и аз съм благодарна на тях. Те ни показаха и научиха на това да ценим живота и свободата си. Научиха ни на ценности, които до онзи момент смятахме за някаква даденост.

А сега, мило дете, вземи тази тетрадка. Всеки път, в който я отвориш си спомни за тази история.

Припомни си колко са страдали тези хора!

Припомни си за всички нас, тези които сме им помогнали!

Припомни си за онези малки, но ценни неща, заради които живеем!

Записвай в нея всичко, което пожелаеш!

Записвай всеки хубав и лош момент!

И запомни най- важното нещо от мен- бъди добър! Уважавай хората и им помагай! Никога не ги съди- не знаеш какво са изживели, не знаеш какъв товар носят! Бъди смел и винаги помагай!“

След този разказ се чувствам някак си различна. С различен мироглед. С различно поведение към хората. Този разказ остана дълбоко в съзнанието ми. Този разказ... Тази жена... Тези хора...

### **Димитър Пешев- тихият герой на един народ**

**Данислава Крънчева**

Казвам се Димитър. Името ми значи сила, настойчивост и решителност. Разказвали ми са, че хората с това име са щедри по сърце и душа, склонни към състрадание и готови да покажат колко ценен е животът.

Роден съм в Кюстендил през 1894г. Малко градче, добри хорица с чисти сърца и българска душевност! И съм възпитан в родолюбие и уважение към родината, към семейството, към рода. Така съм възпитан, че да чувствам българското и гордостта от България. Майка ми ме накара да обичам хората. Тя ме научи да бъда себе си, да бъда реалист. И заради нея аз тръгнах да диря справедливостта, правата и да воювам с ентузиазъм. А от татко наследих търпеливостта! И толерантността, защото всички сме

различни - и във вяра, в произход, образование, ценности! Но знам от двамата, че най-важно е да си ЧОВЕК! Да се радваш на малките неща, на усмивките на своите родители и приятели.

Завърших право в Софийския университет. А защо право ли? Искях това заради идеята да защитавам и да отстоявам правотата. Справедливостта и истината бяха в основата на моя път. Правото бе моята истина за живота. Завърших с ясната идея, че пред мен предстоят много препятствия и трудности, но аз бях готов. Винаги са ме учили, че не трябва да се отлагат нещата, които трябва да се свършат днес! Трябва да се действа сега! Нужни са постоянство, борбеност и искреност!

...Още помня 8. март 1943г. Тъмните дебри на нощта се стелеха над нас и поглъщаха бавно надеждата от нашите души. Помня също и лицата на Петър Михалев, Асен Суичмезов, Владо Куртев и Иван Момчилов - изпити, притеснени, разсъждаващи. Гледахме се и спорехме. Всъщност за какво? За бедните евреи, чакащи своята съдба? За царя и неговото бъдещо решение? За нас и нашите семейства? За българите, които бяха готови на всичко, за да спасят своите еврейски приятели, съседи, роднини? А дали и за тези, които не бяха? А може би и за смъртта, която в много случаи ни грозеше? Седяхме на дивана в хола, всички бяхме напрегнати и изтощени. В стаята миришеше на труд, на надежда, на притеснение и най-вече на състрадание. Разговорът беше динамичен. Всеки нещо коментираше. Еврейските семейства щяха да бъдат изгонени. Щяха да изчезнат. Еврейските деца нямаше да учат, нямаше да играят. Решихме да действаме. Разкъсвах се от притеснение, че може нищо да не стане. Разкъсвах се от болка, че сме малко. Не знаех ден ли е, нощ ли е? Не знаех ще успеем ли?

Вътрешно се раздирах от споразумението Белев - Данекер и бях объркан дали това е правилният път. Не искам да правя грешки! Не искам да карам хората да се страхуват.

В последните месеци ден и нощ търсехме хора, които да ни помогнат, да застанат зад нас. Търсихме подкрепа, уговаряхме, спорехме. За да покажем, че случващото се беше несправедливост. И то заради различната религия, различното виждане и грешната политика на шепа „политици“ в Европа. И намерихме общо 43 народни представители, 43 народни подписа. В тази насока работиха и митрополитите от българския синод, както и много известни и влиятелни общественици, които поеха отговорността да бъдат против нечестието. Смело и решително постъпиха всички те.

Ах, колко нощи не спях, колко мислих и разсъждавах, но бях сигурен, че трябва така да се случи. Аз знаех, че ще е трудно. Това беше наистина голямо препятствие за мен и за

всички в каузата. Съвестта сега ми е чиста. Спасихме 48 000 български евреи. Спасихме техния живот!

...Годината е 1969. Сам, изоставен, но удовлетворен. Удовлетворен от това, което направихме. Имах един идеал и той успя да проработи. За мен остава догадка как наистина спасението отпъди злото...Как моята силна дума успя да ги прекърши в грешното решение?...Конфискуваха ми апартамента, кантората, не мога да работя, да пътувам. Библиотеката ми бе натоварена на един камион и отпътува за някъде...И Буко ми писа, че ме кани в Израел, но по-добре - НЕ! Ще остана в България!....Защо ли? Тя е в сърцето ми! Защото именно тази България се опълчи и успя да спаси хора, деца, толкова много туптящи сърца и усмихнати лица. Тя промени хода на историята. Успя да спаси бъдещето на един народ!

### **Разговор... с моето сърце**

**Данислава Крънчева**

....**Сърце**....малко, туптящо, живеещо в мен....

Винаги ми даваш добрите съвети! Винаги ме насочваш в правилната посока! Винаги ме подкрепяш! Винаги знам, че мога да разчитам на теб и на съвестта си, когато ми е трудно и когато се лутам.

....**Съвест**....ти си ми чиста, защото знаеш какво е болка и страдание. Съвест....помощник в трудни моменти и в тежки изпитания. Съвест - до болка познаваща всичко в мен и подкрепяща с чисти помисли.

....**Болка**....Защо аз я виждам, а другите не? Защо аз я чувствам, а другите не? Да, тя е скрита...в очите на малките еврейски деца, на техните родители. Болката - от незнанието, от несправедливостта и от липсата на състрадание!

Казвам се Димитър. Името ми значи сила, настойчивост и решителност. Разказвали ми са, че хората с това име са щедри по сърце и душа, склонни към състрадание и готови да покажат колко ценен е животът. Ти знаеш, мое сърце, не трябва да се отлагат нещата, които трябва да се свършат днес! Трябва да се действа сега! От теб съм се учил на постоянство, на борбеност и искреност!

Роден съм в Кюстендил. Малко градче, добри хорица с чисти сърца и българска душевност! И съм възпитан в родолюбие и уважение към родината, семейството, към рода. Така съм възпитан, че да чувствам с теб, сърце, българското и гордостта от България. Ти знаеш как майка ми ме накара да обичам хората. Тя ме научи да бъда себе

си, да бъда реалист. И заради нея аз тръгнах да диря справедливостта, правата и да воювам с ентузиазъм. А от татко наследих търпеливостта! И толерантността, защото всички сме различни - и във вяра, в произход, образование, ценности! Но знам от двамата, че най-важно е да си ЧОВЕК! Да се радваш на малките неща, на усмивките на своите родители и приятели.

*....Годината е 1969г. Сега съм наясно, че не мога нищо да направя. Конфискуваха ми апартамента, кантората, не мога да работя, да пътувам. Библиотеката ми бе натоварена на един камион и отпътува за някъде...И Буко ми писа, че ме кани в Израел, но по-добре - НЕ! Ще остана в България!....Защо ли? Тя е в сърцето ми!*

Аз ли не знам, сърце, какво е да чувстваш страха на фронта? Аз ли не знам, какво е да си далеч от родното място? Без родители, без приятели! Ти знаеш, сърце, колко ми беше трудно да прекъсна университета, за да участвам в Първата световна война. Ти знаеш, сърце - видях живота от близо, и болката, и смъртта.... Това ме отрезви! Реших, че трябва да съм още по-силен и последователен. Една война и две враждуващи позиции, къде се губи животът и струва ли той? Разбрах, че това е безсмислено! ЧОВЕКЪТ е важен!

После - завърших Право и работих за промяна. Исках това заради идеята да защитавам и да отстоявам правотата. Справедливостта и истината бяха в основата на моя път. Правото бе моята истина за живота. Завърших с ясната идея, че пред мен предстоят много препятствия и трудности, но аз бях готов.

Но ти знаеш и как вътрешно се раздирах от споразумението Белев - Данекер и как бях объркан дали това е правилния път. Не искам да правя грешки! Не искам да карам хората да се страхуват.

*....Още помня 8 март 1943. Студено и мрачно. И лицата на Петър Михалев, Асен Суичмезов, Владо Куртев и Иван Момчилов. Изпити, притеснени, разсъждаващи. Само ти знаеш как се погледнахме, колко думи издумахме и как се решихме да действаме. Разговорът беше динамичен. Всеки нещо коментираше. Еврейските семейства щяха да бъдат изгонени. Щяха да изчезнат. Еврейските деца нямаше да учат, нямаше да играят. Решихме да действаме. Разкъсвах се от притеснение, че може нищо да не стане. Разкъсвах се от болка, че сме малко. Не знаех ден ли е, нощ ми е? Не знаех ще успеем ли?....*

Само ти, сърце, знаеш как търсихме подкрепа, как уговоряхме, как спорехме. За да покажем, че случващото се беше несправедливост. И то заради различната религия, различното виждане и грешната политика на шепа „политици“ в Европа. И намерихме



общо 43 народни представители, 43 народни подписа. Смело и решително постъпиха всички те. Само ти знаеш колко ноци не спах, колко мислих и разсъждавах, но бях сигурен, че трябва така да се случи. Аз знаех, че ще е трудно. Това беше наистина голямо препятствие за мен и за всички в каузата. Съвестта сега ми е чиста. Спасихме 48 000 български евреи. Спасихме техния живот!

*...Сега аз пак си мисля, че сред тези четири стени, още не мога да повярвам, че това се случи. Сам съм, изоставен. Имах един идеал и той успя да проработи. Една малка България се опълчи и промени хода на историята. За мен остава догадка как наистина спасението отпъди злото...Как моята силна дума успя да ги прекърши в грешното решение?...*

Да, аз знам, че съм човекът, който пробуди „заспалата съвест“ . Необходимо беше някой, който да намери смелост и да „мисли“ различно. Някой, който да освободи първо себе си, а после останалите от лъжливото алиби на собствената си съвест.

*....Мисля колко е важно това, което направихме. Аз знам, че ситуацията в България не бе справедлива към мен. Преприказах през съд, разпити, затвор. Изоставиха ме приятели, изоставиха ме другари!*

*....Но съм доволен, не - щастлив съм! Спасихме хора, спасихме деца! Толкова усмихнати лица и туптящи сърца! Спасихме бъдещето на един народ!....*

**Сърце, съвест, болка!**

### **По разкази на баба ми.**

**Красимира Бельова**

Толкова много загинали, цели 6 милиона евреи през далечната 1943г. Хора, затваряни в концлагери, хора затваряни в газови камери, хора като всички останали.

Беше много рано сутринта, ромоленето на дъжда ме събуди. Станах, направих си чай и седнах замислена пред телевизора. Беше 10 март, денят в който отбелязваме спасяването на българските евреи и почитаме паметта на жертвите на Холокоста. Точно в този момент влезна баба ми в стаята.

- Чедо, за какво си се замислила?
- Бабо, мисля за хората по време на управлението на Хитлер. Толкова много загинали, 6 милиона души.

Баба замълча. Аз се вгледах в планините през прозореца и капките от дъжда падащи върху прозореца.

- Беше времето, когато бях в университета 1943г....- Почна да разказва баба ми като си спомняше за миналото.
- Докато бях в почивка и тичах към следващата зала, случайно се блъснах с едно момиче, извиних се и продължих. След като стигнах в залата, определена за занятията ни, видях един свободен стол, точно до момичето, което преди минути бях блъснала. Трябваше да седна там. Казваше се Анна Сърчаджиева.

И изведнъж чух как на предаването, което бях пуснала, почнаха да говорят за нея, за един от „Праведниците на Света“, именно Анна Сърчаджиева. Аз проявих интерес към времето на Хитлер и хилядите евреи дали живота си, затова продължих с интерес да слушам за живота и. След като предаването свърши, помолих баба да продължи с разказа си.

- Същата Анна, за която говорех на предаването? – попитах аз.
- Да, точно тази Анна. – продължи да разказва баба.
- Седнах до нея, запознахме, за първи път виждах това момиче в нашия курс. Заприказвахме се. Говорихме и малко, по-малко след толкова време заедно една до друга почнахме да се сближаваме. В университета Анна срещна любовта си Стефан. Имаха две малки, сладки дечица - Богдан и Николай. След завършването на университета те заминаха за Скопие. Не се бяхме чували, нито виждали от доста време. Но не след дълго се преместихме в Скопие с дядо ти. Там се срещнахме с Анна. Отидохме на кафе. Случайно на другата маса група хора, обсъждаха преминаването на евреи от Скопие за Германия. След като се прибрах, разказах на дядо ти какво съм чула. На следващия ден рано сутринта преди да отведа баба ти и леля ти на училище, минахме през гарата, за да проверя, дали вече пристигат влаковете, но нямаше нито един влак. След като се прибрах отидох да отворя семейното магазинче пред къщата. През целия ден мислех за горките хора, които ще пътуват към Германия.

Изведнъж телефонът ми звънна, беше мама, която беше тръгнала на работа, искаше да ми съобщи, че е разбрала за конкурс, свързан с „Праведниците на Света“, избавили евреите от мъки. В момента, в който разбрах, че ще има такъв конкурс моментално казах на мама да ме запише. Ах, че интересна тема. Хрумна ми: Тъкмо ще разкажа историята на моята баба.

- Бабо, моля те продължи да ми разказваш. – помолих и се аз.

Баба продължи:

- До къде бях стигнала. Мислех си за горките хора, които ще пътуват за концлагерите в Германия. Докато бях обзета от тези тежки мисли, Анна позвъня:
- Здравей, Пена!
- Здравей!
- Как си?
- Ами добре, по цял ден мисля за горките хора. Мислила ли си какво да правиш?, Как да постъпиш?
- Пена, да ти кажа имам идея, но трябва да се срещнем, довечера с Дамянови ще се съберем, защото споделих и на тях за случката. Елате и вие в нас и ще обсъдим нещата.
- Добре, ще се радвам да направим всичко възможно, за да спасим хората.
- Дойде вечерта, баба ти и леля ти се прибраха от училище с дядо ти. Казах му за поканата на Анна. Той се съгласи и след минути тръгнахме към тях. Когато пристигнахме там ни чакаха Анна, Стефан и Дамянови. В момента, в които седнахме на масата, Анна започна:
- Моята идея за спасяването е такава. Промъкваме се във вагоните. Измъкваме едно семейство, минаваме през гората и ги укриваме в домовете ни.
- Да, но ако ни хванат, какво ще направим? – попита Дамянова.
- Ден преди тръгването на вагоните ще отидем да огледаме как ще се случи работата.
- Добра идея, но трябва да бъдем много внимателни. – отвърна Дамянов.
- Утре като отведа децата си към училище, ще видя какво се случва на гарата. И ще се обадя на Анна да и кажа какво се случва.-възкликнах аз.

Обсъждахме и мислехме как ще се случи всичко това. Но ако случайно има обрат на събитията какво ще се случи с нас и тази мисъл се въртеше в главата. Говорихме, мислихме, съветвахме се взаимно и стигнахме до крайното решение. Решение, за което няма да съжаляваме. След като си тръгнахме, разни мисли почнаха да се въртят в главата ми „Ще застраша ли живота на семейството си?“, „Какво ще се случи с нас ако не хванат“..... Сутринта, вървейки за училището видях няколко вагона извън самата гара. Имаше няколко пазачи, не помня точна бройка. Но един от пазачите ми се видя доста познат. На връщане от училището се загледах в този пазач и разбрах че това един от

съседите ни. Бях радостна, защото така нашата дейност ще бъде по-лесна и успешна. Веднага щом се прибрах звъннах на Анна да и съобщя за добрата новина. Тя като чу добрата новина се зарадва много. На връщане от училището се срещнах с нашия съсед. Попитах го:

- Какво мислиш за заминаването на евреите в концлагерите?
- Ами не съм много съгласен с това. Ако има как, бих спасил тези хора.
- Каня те довечера да дойдеш на гости. И ще ти споделя нещо, за което мисля от доста време.
- Добре, ще се отбия.

Доиде и вечерта, нашият съсед Иван се отби. Аз му разказах за идеята, която имаме. Той се зарадва и с удоволствие се съгласи да ни помогне.

- Кога ще бъде най-удобното време за извършване на нашата акция?
- Ами според мен, най-добре ще бъде часове преди заминаването на влаковете за Германия.
- А знаеш ли кога ще се случи това?
- Ами мисля, че другата седмица в сряда.
- Добре, за да знаем колко време имаме за подготовка.
- Аз ще бъда там и ще ви помогна. Но трябва да бъде вечерта, защото ще бъде по-лесно тогава.
- Да, и не ние мислехме да бъде вечерта.

Доиде и времето, когато трябваше да започне нашата акция. Късно вечерта отидохме до вагоните, придружавани от Иван Попатанасов. Семейството, което се присъедини към нас. Отворихме един от тях, изкарахме част от хората, които укрехме в града. В къщата на Попатанасови останаха семейство Кайро, но не стояха дълго там, защото щяха да им идват гости да говорят за бизнеса. След като разбрахме това, семейството бе преместено в задния двор на Анна Сърчаджиева. След преместването Анна ми разказваше какво се случва:

- Семейство Кайро бяха доста изплашени, а децата постоянно пищяха от страх. На вратата сложихме един дебел дюшек, за да не се чуват писъците докато тези бедни хорица не се успокоят. Крясъците не продължиха дълго. От този ден от дома ни излизаха само майка ми и Стефан. Майка ми, за да пазарува неща, необходими за изхранването на нас и на нашите еврейски приятели. А Стефан, за да работи. Всичко това се извършваше със страх и напрежение. Аз стоях в къщата

и се опознавах с нашите нови приятели. Станахме доста близки с това семейство, а децата ни се опознаха и играеха заедно.

След този разговор се събрахме трите семейства и обсъдихме преместването на Кайро към Албания. Но на тази акция отидоха само Анна и Стефан. Щеше да преминат през Албанските планини с партизани, които бяха на наша страна. Запасихме семейството с неща, необходими за пътешествието им. След като Анна се прибра от пътешествие ми звънна да ми разкаже какво се е случило:

- Пътувахме с тревога, въпреки че бяхме в сигурни ръце. И така улисани в разговори, стигнахме. Беше ми мъчно и доста напрегнато, защото оставихме семейството в непознато за тях място. Оставихме ги там ,за да ги спасим от концлагерите или по точно от смъртта си. За да ги избавим от Хитлер, защото той мисли, че евреите са врагове на нацистите. Разделихме се и тръгнахме отново към Скопие. Стигайки до границата, трябваше да ни проверят. На седалката до мен бе изпаднала значка с жълта звезда.
- И какво стана с нея?
- Видях това на време и я прибрах на място, където не се вижда, защото ако партизаните го бяха видели щеше да се сбогуваме с живота си. И така мина времето от нашето пътуване.

Всичко бе минало наред и пътуването бе успешно. След време, когато войната приключи със семейство Кайро поддържахме връзка като си изпращахме писма по гълъби. Те бяха добре, а ние удовлетворени от нашата постъпка.

- Бабо, много смела постъпка сте направили. Горда съм, че имам толкова смели и добри прародители. С които мога да се хваля!

Дъждът беше спрял, пролетното райско слънце се бе показало но небето и ни огряваше с топлите си утринни лъчи. Разбирайки всичко това, аз се замислям и смятам, че трябва да бъдем мили и да помагаме на хората в нужда. Да не се влияем от коя вяра са, какъв е цветът на кожата им и какви дрехи носят, защото всяко добро се възнаграждава. Смятам, че това е една геройска постъпка от страна на българите. Малка държава като нашата не се предава пред Хитлер и спасява част от еврейското население живеещо в нея. А силни и мощни държави като Франция и Германия се предават! Българският народ е състрадателен. Той дълго време е бил под османско владичество и добре познава бича на войните. Изхождайки от своята участ е

постъпил така, както иска да постъпват с него. Въпреки, че се страхуват българите, смелостта им надделява. Смелостта не е липса на страх, а да постъпиш праведно, въпреки страха си.

## Цветната градина

Райна Петрова

Още преди да отворя очи знаех, че времето е хубаво, тъй като топлите слънчеви лъчи се промъкваха от прозореца и галеха ръката ми, която се беше провесила от леглото. Станах, оправих се и слязох да проверя какво сестра ми е направила за закуска. На масата в кухнята имаше една чиния с палачинки, които чакаха да бъдат изядени.

- Не ми пипай палачинките! – провикна се сестра ми, която беше чула, че слизам. – Отивам на работа след броени минути и трябва да побързам, направи си закуска сама. Също така се погрижи да навестиш Анна, защото ѝ става скучно през това време на деня.
- Добре. Късмет на интервюто. – казах аз, докато се качвах обратно в стаята си.

Всяка лято отивах да живея при сестра си в провинцията, за да се измъкна от града и да си почина от всичкия този стрес, който върви с него ръка за ръка. Тази къща я имахме още от дядо и сестра ми реши да се премести тук, след като си намери работа в общината. Съседката ѝ Анна се беше преместила от София, за да се отдаде на почивка и ние често ѝ ходехме на гости.

Навън беше горещ, слънчев летен ден. Докато вървях към малката къща на Анна, точно зад ъгъла, се замислих колко мистериозна беше тази жена. Когато не лежеше в леглото си, ходеше наляво надясно да намества стари вещи и ако чуеше, че приближавам седнаше на креслото, което беше точно срещу прозореца. Винаги, когато я питах за живота ѝ тя или сменяше темата, или ми казваше, че не е моя работа. Днес реших отново да си пробвам късмета и да я питам, тъй като след два дни се връщах обратно в града.

Докато си мислех всички тези неща, вече бях стигнала къщата ѝ. Тя беше стара и определено се нуждаеше от ремонт, както отвън, така и отвътре. Остатъците синя боя по външните стени едвам се виждаха. Дървеният покрив беше протичал няколко пъти, но заедно със сестра ми го оправихме миналото лято. Градината си нямаше нищо общо с

външния вид на къщата. Беше наистина прекрасна и си личеше, че някой се грижи за нея. Около оградата се беше увил голям жив плет, а вътре цветята бяха като от приказка. Една малка дървена пейка беше почти погълната от гъстия храст, покрит с червени рози. В близост до нея, на голямото дъбово дърво един синигер беше свил своето гнездо между клоните. Още когато се запознах с Анна ми каза, че мога да идвам тук, когато си поискам. Винаги, когато идвах, сядах на пейката да чета. Това ми доставяше по-голямо удоволствие от всяко друго занимание.

Вратата беше отключена, затова влязох вътре и се озовах в малкия тесен коридор. Минах по него и влязох през едната врата в голямата всекидневна. На червения кадифен диван бяха оставени стари брошури на театрални постановки. На масичката седеше подноса за чай, заедно с една ваза, пълна с ароматни цветя от градината. Библиотеката на стената, която отдавна вече не побираше всички книги, беше покрита с прах. Набързо подредих и почистих всекидневната и се запътих за горния етаж. Когато влязох в стаята на Анна, тя лежеше на леглото и четеше една заинтригуваща книга, която бях чела много пъти. Оставих подноса на писалището и отворих прозореца да влезе малко въздух.

Тя не ме забеляза веднага, но когато го направи, остави книгата и се изправи.

- Здравей Елизабет, как си днес? – попита тя. Винаги ме наричаше с пълното ми име, за разлика от всеки човек, когото познавах.
- Отлично, ти как си? Добре ли се чувстваш? – бързах да разбера аз, тъй като през последната седмица беше леко болна.
- Чувствам се много добре, даже си мислех дали би искала да направиш чай и да отидем отвън в градината?
- Това е чудесна идея. Ти се облечи, а аз слизам да го направя и да сложа от онези бисквити, които обичаш.

Настанихме се удобно на пейката и аз реших да я питам за последно.

- Анна искаш ли да ми разкажеш нещо за себе си? Винаги като те питам ми казваш да не си враг на чужди работи, но наистина ми е любопитно да разбера, пък и се връщам в града след два дни и не знам кога пак ще дойда.
- Наистина не трябва да си вреш носа в чужди работи, но след като толкова искаш да разбереш, ще ти кажа.

- Наистина ли? Това е чудесно. Е тогава трябва ще се настаня удобно, а ти започвай да разказваш.

Аз седнах в тревата, а тя започна своя разказ.

- Ожених се млада и със съпруга ми Стефан се преместихме да живеем в Скопие. Той беше областен полицейски управител, а аз работех като актриса в местния театър. Тогава Втората световна война беше в разгара си и нещата не вървяха на добре. Спомням си, че един ден той беше извън града по работа. Тъкмо се оправях да отида в театъра, когато дойде пощальонът. Носеше служебно писмо. На съпруга ми често му носеха подобни писма, затова помислих, че може да не е нещо спешно. Благодаря си до ден днешен, че отворих това писмо. В него пишеше, че на 11 март всички евреи в Скопие трябва да напуснат домовете си и да отидат на гарата. Още щом го прочетох си знаех, че никой не трябва да се качи на този влак. Същата вечер потърсих една моя близка приятелка, която също живееше в Скопие по това време – Анна Сърчаджиева. Докато вървях натам си дадох сметка какъв риск поемам, но преглътнах страха си, защото тези хора бяха мои приятели, мои съседи, добри хора. Нямаше да позволя да се качат на този влак, независимо какво ми костваше.

Когато прочете заповедта, тя се уплаши. Решихме да действаме бързо. Преоблякохме се в дрехите на прислужниците си, променихме прическите си и тръгнахме да обикаляме по града. Ходехме от къща на къща, за да предупредим всички евреи в Скопие.

Повечето семейства се организираха бързо и заминаха за чужбина за броени дни. Останаха само седем семейства, в които имаше болни хора или децата бяха малки. Три от семействата укривах в дома си - над полицейското управление. Мои много близки приятели – Мори и Рашел Карио, заедно с двете си деца – Рахамин и Рина настанихме в дома на Сърчаджиева. Мори искаше да избягат в Албания, но не успя да измисли начин да избегнат охранителните пунктове, затова реши да останат в Скопие и да отидат на гарата. Не можех да се примиря просто така. Никога нямаше да оставя приятелите си, нито който и да е било друг евреин в ръцете на нацистите.

Когато мъжът ми се върна му беше трудно да избере дали да ми помогне да спася тези невинни хора или да изпълни дълга си като полицай. Говорихме дълго време, убеждавахме се, че трябва да постъпим правилно. Той направи фалшиви документи на евреите, останали в града. А на семейство Карио дадохме карта с всички



германски охранителни пунктове и ги изпратихме до границата. Стефан вписа всички евреи като изчезнали.

Решихме да се върнем при майка ми в Плевен. Там, пред очите си видях как съпругът ми бива убиван от местните партизани. Човекът, който избра да помогне за спасяването на толкова невинни хора, беше застрелян на място.

След всички тези събития и към края на войната бях местена от лагер в лагер в продължение на 8 години. През това време срещнах и втория си съпруг- Любомир. Нататък водих спокоен живот, дори осинових дъщерята на брат ми и я отгледах. Именно при нея се връщам няколко дни след като ти си тръгнеш.

- Наистина успя да ме изненадаш Анна. – казах ѝ аз, докато очите ми сълзяха едновременно и от тъга, и от въодушевление. – Не съм си и представяла, че ще чуя толкова интересна история от никого.
- Е, и аз не съм си представяла, че ще имам такъв вълнуващ живот.

\*\*\*

Никога повече не видях съседката Анна. Остана си мистерия за всички в селото какво се е случило с нея и защо не се е върнала обратно. Аз обаче знаех. Преди да почине ми изпрати писмо, в което стриктно беше описана малка част от завещанието ѝ, което беше оставила на мен. В него влизаха някои книги, които знаеше, че обичам, както и някои стари костюми от театралните ѝ години. Бях тъжна, че не успях да се сбогувам с нея, на пък и се чувствах някак щастлива, защото тя ми предаде ценен житейски урок и винаги щях да съм и благодарна за това. Научи ме да слушам сърцето си, да бъда човечна и да не се отказвам, дори когато света е срещу мен.

*Книгата се подготвя с финасовата подкрепа на Фондация*

*„ТОЛІ“ –САЩ*

*По проект – Българските праведници*